

Іван Андрусяк

НЕЧИСТА СИЛА ТА ІНШІ КАПОСНІ ІСТОРІЇ

Оповідання

Ілюстрації *Марії Савко*

«НАШ ФОРМАТ» • КИЇВ • 2020

ЗМІСТ

Розбишацькі оповідання

Погані слова	9
Спецназ	16
Яблуко від яблуні	25
Хурделик	35

Історичні оповідання

Нечиста сила	55
Гойдалка	75
Вечір із Бей-Зотом	96

ПОГАНІ СЛОВА

Гурамові Петріяшвілі

Усі знали, що в діда Прокопа найсмачніша в селі шовковиця.

Вона щедро перевисала із саду за паркан — на вулицю, тож кожен, хто проходив повз, просто мусив з'їсти жменю-дві, плямуючи фіолетом пальці й губи. Дід ніколи тому не противився — казав, що то мёрва, Боже дерево, і родить усім.

Дід Прокіп був не просто старий, а дуже старий. Обійстя порали вже його онуки, а подвір'ям гасали правнуки. Тож господаркою він уже не переймався — як, зрештою, і нічим іншим.

Він — думав.

Щойно надворі тепліло, він діставав улюблений стілець і, з кожним кроком спираючись на його бильце, повільнезно виходив під сонячні промені. І відтак цілими днями сидів собі десь у затінку в саду й спостерігав за тим, як цвітуть дерева, зав'язуються плоди, наливаються соком, визрівають. Жив так, як і дерева живуть: повільно, тихо, мудро, майже мовчки. Правнуки

Шашко присів і простягнув до лелеченяти руку. Воно миттю націлилося дзьобом — і руку мусив відсмикнути.

— Ага, кусається! — вишкірився Василь. — Кажу ж: прикінчити його!

— Та воно голодне, — заперечив Шашко. — Із гнізда випало.

Подумав і вирішив:

— Отже, так, спецназ. Слухай мою команду! Штурм яру переноситься. Маємо інше завдання: врятувати рядового Лелеку. Є ідеї?

— Треба б його назад у гніздо закинути, — Василеву войовничість уже мов вітром здуло. — Але як ти тут вилізеш... — примірявся він до верби.

— А ніяк. Тато всі гілки пообрубував. Щоб красиво було й гніздо далеко видно...

— А по длабині? — вийнявши пальця з рота, запитав Михась.

— Малий діло каже, — вирішив Шашко. — У нас там під оборогом саме така драбина й лежить. Василю, і ви двоє, — обрав найкремезніших, — за мною. Удвох не донесемо, вона важка. А ви тут стежте за ним, — кивнув на лелеченя, — але не ображайте.

Драбину несли крадькома, щоб мама не бачила. Ухекалися добряче. А ще дужче вхекалися, доки її встановили.

самісінькою брамою на обочині дороги, голосно хрящав дверцятами, навіщось обходив довкола й обдивлявся колеса, незмінно цокав язиком, зсував бейсболку на потилицю й твердими, задоволеними кроками заходив у двір.

А трактор лишався.

Цілі, може, пів години лишався стояти собі на обочині — такий поважний і принадний.

Ну як цим не скористатися?

Ото трійко розбишак старанно заникалися в кущах із протилежного боку дороги й чекали, коли приїде дядько Микола.

Чекати довелося недовго — трактор прифуркотів саме тоді, коли хлопці добряче вмостили собі спостережне «гніздо». Був він якийсь розпашілий і радісний. Синя кабіна виблискувала на сонці й, здавалося, аж спітніла від роботи.

Трактор задерикувато фиркнув, спинився перед ворітьми, пчихнув кілька разів і затих. Дядько Микола вискочив із кабіни, потягнувся, задоволено крекнув, оглянув колеса. Біля одного — лівого заднього, велетенського — затримався, придивився, почухав потилицю, перекрутив бейсболку козирком назад і невдоволено мовив:

— А їдріть твою дивізію!

— Цс-с-с! Пригнись! — шикнув тим часом у кущах Макс на Андрійка, який із цікавістю до нового слівця висунув із засідки білого чуба.

— Нероби! Ледацюги! — старечий жіночий голос, дуже нервовий, буквально розтинав повітря, так що його виразно було чути навіть крізь завірюху. — Хіба не бачите: чужий у лісі! А ви ґав ловите! Онде сліди — знайдіть його негайно! Вітре, збий його з ніг! Снігу, загорни його, заплутай, щоб він потонув у заметі! Морозе, дихни на нього так, щоб він на льодяник перетворився! Чи мені вас учити?! Бевзі ви несусвітні, а не помічники Зими! Ану миттю до роботи!

Якісь голоси бубоніли їй щось у відповідь — але невиразно, так що за сніговієм годі було розчути.

— Та що я кажу?.. Ви здатні лише дрихнути в яру, як старі ворони! Зараз я за цими слідами сама його знайду — і покажу вам, як треба працювати!

Незнайомець під боком у Грицька аж зойкнув на це.

— Ось бачиш... — шепнув відтак хлопцеві. — Тепер тебе ще й рятувати доведеться. Ти, звісно, бевзь — але шкода бевзя. Вона ж тебе справді знищити може! Ну, сиди тут і не дригайся, навіть не тремти, щоб не виказати себе. А я вже якось її відволічу...

І поповз кудись убік. А тоді обернувся і додав:

— Доки я не повернусь, і не подумай навіть носа із замету висувати. Якщо, звісно, жити хочеш...

І зник.

Довкола ще дужче захурделило. А згодом почувся крик старої:

— Онде! Онде він! Лови його!

Відтак голоси здаленіли і сніговій ущух. Та Грицько й далі лежав за кущем у заметі, весь присипаний снігом, і був усім цим такий заскочений, що навіть холоду не відчував.

— Лежиш? Лежи, — незнайомиць зринув поруч так нечутно, що здавалося, ніби він не прийшов, а матеріалізувався з якогось невидимого порталу.

— Ш-чо ц-це було? — Грицько взявся виборсуватися із замету.

— Зима це була. Справжня. Люта. Хотіла тебе зжерти. Та нічого — я її в яр заманив, а там уже дядьки дадуть собі з нею раду. Недовго — але вистачить часу, щоб тебе з лісу вивести, браконьєре-невдахо.

— С-сам ти невдаха, — просичав Грицько, але більше для годиться — битися йому вже не хотілося.

— Ого! Та ти геть закоцюб у тому заметі! — стривожився незнайомиць, спостерігаючи за тим, як незграбно Грицько вибирається зі снігового полону. — Еге, якщо так, то лови! — І він миттю зліпив сніжку й запустив у хлопця.

Грицька це збісило: мало того, що незнайомиць завадив його плану і в замет запакував, — так він тепер ще й сніжками кидається. Звісно,

його прибігла з вузликом, а сама Марія обід принесла. Отож, сіли косарі, обідають, слово по слову цідиться, де-не-де зі сміхом випорскується, як ото завше, — аж тут раптом Марія й питає:

— А правда, Панасе, що ви з Одаркою сеї ночі нечисту силу виділи?

— Ну... ото тее... — звикло відповідає Панас, а всі вже бачать: таки правда.

— О, то ви таки добряче у сватів погуляли, — реготнув хтось.

Та й пішло-поїхало...

...До Тараса чутки про нечисту силу дійшли аж у п'ятницю, коли бурлила вже вся Керелівка. Жарти жартами — а воно ж таки не жарт! Майже кожнісінької ночі в тій печері на кургані хтось вогні палить, а іноді ще й свище та улюлюкає... У понеділок іще якимось тихо було, а вже у вівторок поночі верталися із сусіднього села Павло Нечитайло з кумом Петром Гнатенком — і бачили. І Оріся Рубанова бачила й чула свисти, і Параска Петричко, і ще хтось, і ще...

А в ніч на п'ятницю, — якраз умерла стара Самійлиха Палієва, — дяк Богорський Тараса, як завше, замість себе послав коло покійниці Псалтиря читати. Ото хлопець читає, читає — а люди

Хасевичів завжди шанували, так що він міг бути Іваном, а міг бути й Ахією. Але тато вирішив, що Іванів багато, а щодо Ахії — то вже якось занадто. Отак він і став Нілом. І нічого — подобається йому своє ім'я. Тим паче, що жодного іншого Ніла не лише в Дюксині, але й в околицях нема...

А брат хай собі потішається — зараз ці його одноманітні жарти такі милі здаються... Тим паче так сумно без них, без Толька й Федя, весь рік, коли брати у Житомирі й Рівному. Тож хай собі кепкує — усі ж розуміють, що це несправедливе порівняння, винятково через ім'я. Ось якби він, Ніл, був грубезний, як діжка, — то міг би й розхлюпати. А так — низенький, худенький, ребра світяться... лише очі блищать!

Та гаразд — хай тепер брати самі купуються. Його дома діло чекає! Ось прибіжить, перехопить хлібця чорного, помолиться — і малювати...

Просив тата: віддайте мене на художника вчитися. Ні, я священиком теж хочу бути — це ж Божа справа, велика! — але малювати ще дужче хочеться...

І Анатолій із Федором теж татові казали: у малого хист, дар Божий...

І навіть мама:

— Антоне, то треба добре подумати, що з Нілком робити, на кого вчити, аби життя дитині не попсувати.

— Ото, Федото, й думай, — нервував тато, — чи він отим мальовидлом проживе? Я й сам бачу, що хист у нього — он-о сусідки прали на Горині, а він сів на березі з аркушиком і з олівцем, та так їх змалював, що як живі! Але шмат хліба цим не заробиш — то так собі, втіха, а не діло в руках, з якого сім'ю прогодувати можна. Виросте, жениться, діти підуть — яке він їм життя забезпечить своїми малюнками?

— Кажуть, що справжні художники по містах великі гроші мають на своїх картинах, — не погоджувалася мама.

— Воно-то так — але хто його допустить до великих грошей? Це ж треба зв'язки які мати! А де я ті зв'язки знайду? Кого я знаю — диякон з річним прибутком 50 царських рублів...

Це була заповітна мрія Антона Хасевича — стати священиком. І шмат хліба в руках — і душа не поневажена... Та життя закрутило — і мрія не здійснилася. То нічого — зате своїм сином він її забезпечить! Неодмінно. Будуть жити як люди — і за Божим законом...

...Бей-Зот усміхався — тепло, але сумовито, внутрішньо, мов сам до себе.

Хлопець дивився на провідника якось знічено, принишкло, але цікавість усе ж узяла гору, і він зважився: